

Baár, Monika: *Historians and Nationalism. East-Central Europe in the Nineteenth Century*. Oxford: Oxford University Press, 2010, 340 s., ISBN: 978-0-19-157385-9.

Radka Martinčová¹

Kniha *Historians and Nationalism* Moniky Baárové je výsostně komparativní studií, zabývající se životem a dílem pěti historiků ze středovýchodní Evropy, jejichž činnost zásadně ovlivnila nejen interpretaci národních dějin národů, k nimž se tito historikové hlásili, ale také aspirace a cíle národních hnutí devatenáctého století, jejichž významnými představiteli a mluvčími se stali.

V první kapitole jsou představeni jednotliví autoři, jimž je studie věnována – Polák Joachim Lelewel, Litevec Simonas Daukantas, Čech František Palacký, Maďar Mihály Horváth a Rumun Mihail Kogălniceanu. Tito historikové kromě zásadního historického díla (často byli autory velkolepě pojatých národních dějin) významným způsobem přispěli k institucionalizaci a profesionalizaci historické vědy ve svých zemích (téma třetí kapitoly) a s výjimkou Daukantase se velmi aktivně angažovali v politice. Přínos jejich historických prací přitom nespočíval pouze v poznání (či konstrukci) národní historie. Jejich volba publikovat část díla v místních jazycích (z nichž mnohé teprve hledaly adekvátní spisovnou normu) sehrála významnou úlohu v rozšíření užití národních jazyků do oblasti vědy. Zároveň tak jejich dílo bylo zpřístupněno širokým vrstvám obyvatel, což umožnilo šířit jejich myšlenky i mimo úzké kruhy vzdělavců (o jazykových otázkách pojednává pátá kapitola knihy).

K takovému výběru osobností autorku přivedlo přesvědčení, že uvedení historikové coby představitelé „marginálních tradic“ prakticky nevstoupili v širší známost mimo rámec svých národních společenství, jakkoliv je jejich dílo srovnatelné s pracemi zástupců národní historiografie velkých evropských národů (o jejich intelektuálním zázemí a inspiraci významnými historickými školami pojednává čtvrtá kapitola). Důvody pro jejich časté opomíjení v historiografických přehledech spatřuje Baárová v jazykové bariéře i v určité předpojatosti spojené s přetrvávajícím podvědomým rozlišováním progresivního západního a zpátečnického východního nacionalismu, který se měl projevat mimo jiné i v práci historiků, již byla připisována předsudečnost a zaujatost. Sama autorka tyto nedostatky, které v soudobé reflexi historiografie 19. století spatřuje, rázně napravuje: místo zobecnění spoléhajících na informace z druhé ruky buduje svou analýzu na rozsáhlé pramenné základně (vzhledem k tomu, že probírání

---

¹ Kontakt: Katedra Mezinárodních vztahů a evropských studií, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Joštova 10, 602 00, Brno. E-mail: martincova@mail.muni.cz

autoři publikovali své práce nejen ve velkých evropských jazycích, ale především v jazycích národů, jimž svá díla adresovali, byla autorka nucena pracovat s materiály v úctyhodném množství evropských jazyků).

Zatímco dominantní pohled na formování národů vycházející z díla Hanse Kohna autorka odmítá jako příliš zjednodušující a normativně zatížený, odvolává se na práci Miroslava Hrocha o formování národů z nevládnoucích etnických skupin, kterou považuje za podnětější a z jejíhož pojmového aparátu částečně vychází (s. 8–9). Právě s Hrochovou prací má ostatně její dílo leccos společného: zaměření na proces formování „malých“ evropských národů, široce komparativní perspektivu či snahu vřadit vývoj mnohdy opomíjených „periferních“ regionů Evropy do kontextu vývoje evropských dějin. Zatímco Hroch se přitom zajímá o širší společenské procesy (sleduje, za jakých okolností se buditelská iniciativa jednotlivců mění v široké národní hnutí, zajímá ho sociální skladba národních skupin či procesy společenské modernizace a jejich vliv na formování národů), Baárová téma nacionalismu devatenáctého století nahlíží z ryze individuální perspektivy, když se zabývá osudy významných historiků, kteří ovlivnili průběh národních hnutí formulací nových interpretací národní historie i svou politickou aktivitou.

Tato individuální perspektiva autorce ovšem nebrání v budování komplexního obrazu historiografie devatenáctého století, přičemž komparace jednotlivých národních diskurzů a jejich pohledu na dějiny přináší cenné poznatky dotýkající se konstrukce moderních národů (vztah romantismem ovlivněné historiografie a formování národů je rozebrán ve druhé kapitole). Zkoumání významu národní historiografie pro utváření národní identity dílo Baárové přibližuje do češtiny přeložené práci Anne-Marie Thiessově *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. Také Thiessová téma formování národních identit v Evropě nahlíží ze široké komparativní perspektivy, přičemž se zabývá otázkou zrodu národních historických diskurzů a podobně jako Baárová analyzuje např. dobový imperativ starobylosti národa, který vedl historiky k odhalování co možná nejstarších národních tradic.

Autorčina snaha překonat názor, podle nějž „východní“ a „západní“ národy konstruují obraz svých národních dějin na základě odlišného hodnotového rámce, se promítla do celkového pojetí práce, které problematizuje vžité stereotypy. Dílo studovaných „národních“ historiků je důkladně srovnáváno s pracemi vznikajícími v západní Evropě, přičemž autorka ukazuje, že práce historiků dominantních evropských národů i národů periferních stavěly na obdobném myšlenkovém základu.

Baárová vnímá společenskou angažovanost „svých“ historiků a jejich vědeckou činnost jako spjité nádoby – ve své práci ukazuje, jak se společenská atmosféra a hodnotový rámec

autorů promítly do jejich koncepce národní historie. U všech protagonistů sleduje jejich interpretaci národních dějin, přičemž se soustředí na mytický dávnověk (šestá kapitola), období feudalismu (sedmá kapitola) a „zlatý věk“ jednotlivých národů (osmá kapitola). I když se interpretace dějin u jednotlivých autorů přirozeně lišila (což autorka dokládá pro středoevropský kontext tolik typickými příklady „překrývající se historie“ – diametrálně odlišnými interpretacemi týchž událostí nahlížených z pohledu různých národních historiografií),² jejich pojetí národních dějin často vykazovalo obdobné rysy. Dávná minulost byla i vzhledem k absenci dostatečného množství relevantních pramenů období, do něhož mnozí z historiků projektovali své představy o ideálním národě (objevují se např. motivy „demokratičnosti“ a mírumilovnosti starých Slovanů či odkazy na antický původ obyvatel budoucího Rumunska). Pohled na středověk přinesl motiv nepřátelských „druhých“ (jemuž je věnována také devátá kapitola knihy) – neliberální způsoby vlády, útlak poddaných a další dobově odsuzované jevy byly obvykle vysvětlovány nežádoucím cizím vlivem. Zlatý věk národních dějin jednotliví autoři opět definovali na základě své názorové orientace – důležitou roli zde sehrával jejich „nový“ pohled na národní dějiny, v němž se začala objevovat témata spojená se světem lidových vrstev a „lidoví“ hrdinové (zatímco Daukantas se obdivoval „nezkažené“ pohanské fázi litevských dějin, Palacký za zlatý věk českých dějin označoval husitství).

Práce Moniky Baárové představuje výjimečný příspěvek ke zkoumání národotvorných procesů nejen ve středovýchodní Evropě – je sevřeným a mnohvrstevnatým dílem, které vsazuje pojednávanou problematiku do širokého celoevropského kontextu. Zabývá se vztahem studovaných děl k zásadním pracím západoevropské historiografie (nejen čtvrtá kapitola) – ukazuje, že v těchto dílech se objevují podobné akcenty, témata a interpretace, a to jak z důvodu vědomé inspirace, tak s ohledem na působení „ducha doby“. Práci „svých“ historiků, ukotvenou především v tradici evropského romantismu, autorka dále srovnává s dílem jejich osvěcenských předchůdců – ukazuje, jak se vůči nim zástupci národně-romantického proudu vymezili, avšak jak zároveň rozvíjeli jejich odkaz.

Knihou výmluvným způsobem poukazuje na to, že středo- a východoevropští historikové se při své práci museli vyrovnávat s mnoha nesnadnými dilematy, jejichž řešení mohla mnohdy působit paradoxně. Jednotliví autoři často zastávali poněkud ambivalentní postoj k nejrůznějším „druhým“ – jakkoliv je vnímali jako utiskovatele národa a ničitele jeho kultury, zároveň poukazovali i na jejich přínosy např. v oblasti ekonomické (německá kolonizace ve střední

---

² Tématu „konfliktních historií“ v Evropě se věnuje také nedávno publikovaný rozsáhlý sborník editovaný T. Frankem a F. Hadlerem *Disputed Territories and Shared Pasts. Overlapping National Histories in Modern Europe*.

Evropě) či vzdělávací (případ jezuitů). Autorka ukazuje, jak komplikovaný vztah měli historikové, jejichž dílem se zabývá, k dominantním národům regionu – jakkoliv na nich byli kulturně závislí a tyto národy pro ně představovaly určitý vzor v jejich vlastním směřování, zároveň se vůči nim vymezovali a toužili se oprostít od jejich vlivu. Vztah k těmto dominantním národům přitom národní historikové museli řešit nejen při své badatelské práci, ale také v aktivní politice: mnozí z nich byli postaveni před dilema, zda má jejich národ usilovat o úplnou samostatnost nebo spíše o změnu podmínek národní existence v rámci mnohonárodní říše, která menším národům poskytovala stabilitu i ekonomické výhody.

Podobně ambivalentní postoj zastávali tito historikové také k „západní tradici“ obecně: tvrdili, že jejich kultura je v mnoha ohledech unikátní a odlišná od kultury západu, avšak při zdůrazňování této odlišnosti často poukazovali právě na „západní“ rysy své vlastní tradice (s. 291) (typicky zdůrazňovali vlastní demokratickou či republikánskou tradici, případně toleranci k menšinám – např. Židům apod.).

Právě sledování vztahu minulosti, přítomnosti a budoucnosti v dílech, názorech i životních kariérách historiků, o nichž kniha pojednává, čtenářům umožňuje lépe porozumět procesu formování národních programů a diskurzů národních dějin: do národní minulosti jsou vtělovány dobové názory a představy o národě stejně tak jako sny o jeho budoucnosti; klíčové momenty historie (ať už se týkají představ o zlatém věku národa nebo o národních tragédiích) pak pomáhají utvářet kolektivní vědomí a pocit sounáležitosti nově se formujícího národa.

Literatura

- Baár, Monika (2010): *Historians and Nationalism. East-Central Europe in the Nineteenth Century*, New York, Oxford University Press.
- Frank, Tibor – Hadler, Frank (2011): *Disputed Territories and Shared Pasts. Overlapping National Histories in Modern Europe*, Basingstoke, New York, Palgrave Macmillan.
- Thiessová, Anne-Marie (2007): *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*, Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury.